

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **Психокорекція негативних емоційних переживань у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення у процесі гри**

Виконала:
магістрантка 2 курсу групи KorLb1–M19
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Коцар

Науковий керівник:
Бєлова О.Б., кандидат психологічних наук,
кафедри логопедії та спеціальних методик

Рецензент:
Михальська С.А., кандидат психологічних
наук, доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

м. Кам'янець-Подільський – 2020р

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1.Закономірності розвитку пізнавальної та емоційної сфери у дітей дошкільного віку з типовим психофізичним розвитком	6
1.2. Вплив мовленнєвих порушень на розвиток пізнавальної та емоційної сфери у дітей дошкільного віку	18
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СКЛАДОВИХ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	26
2.1. Методика дослідження негативних емоційних складових у дітей дошкільного віку.....	33
2.2. Аналіз матеріалів дослідження.....	39
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	46
3.1. Вивчення методів формування позитивних емоцій у дошкільників з порушеннями мовлення	46
3.2. Система навчально-корекційної роботи, спрямована на формування позитивних емоцій у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення	54
3.3. Аналіз результатів формувального експерименту.....	67
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми. Нероздільною складовою нервового та психічного здоров'я дитини дошкільного віку є її емоційна сфера, яка забезпечує роботу пізнавальних процесів. На емоційну складову величезний вплив має зовнішні обставини (сім'я, колектив та ін.), які формують внутрішній стан дитини. Недорозвинення мовлення у дітей дошкільного віку має пряму залежність з проявами їх емоційних переживань.

Формування та функціонування емоційної сфери розглядалось у різних галузях науки, зокрема, нейропсихології (П. Анохін, Я. Крушельницька, О. Лурія, І. Павлов, П. Сімонов, Є. Хомська та ін.), педагогіці (П. Блонський, Л. Виготський, Б. Додонов, К. Ушинський та ін.), психології (В. Виллюнас, К. Ізард, С. Рубинштейн та ін.), дитячій педагогіці та психології у дітей з типовим психофізичним розвитком (Г. Люблінська, П. М'ясоїд, Р. Павелків, А. Реан та ін.) та в межах вивчення психічних процесів та мовленнєвих функцій у дітей з порушеннями мовлення (О. Белова, Н. Гаврилова, С. Конопляста, Н. Пахомова, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун та ін.).

Більшість науковців, які вивчали емоційні та пізнавальні процеси у дітей з порушеннями мовлення (О. Белова, Н. Гаврилова, С. Конопляста, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.) зазначали, що емоційна сфера таких дітей тісно пов'язана з розвитком мовлення. При порушеннях мовленнєвого розвитку можуть виникати: невпевненість у собі або висока самовпевненість, нестриманість, замкнутість, дратівливість тощо. Така особливість поведіння призводить до сильних емоційних переживань, з якими дитина не завжди може самотійно справитися.

Соціальна та психолого-педагогічна значущість проблеми, необхідність подальшого розширення теоретичних і експериментальних досліджень особливостей особистісного розвитку дітей дошкільного віку, що мають порушення в мовленнєвому розвитку і обумовили вибір теми нашого

дослідження **"Психокорекція негативних емоційних переживань у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення у процесі гри"**.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати методи навчально-корекційної роботи, спрямованої на формування позитивних емоційних якостей у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз наукової літератури із зазначеної проблеми, визначити особливості розвитку емоційної сфери у дітей дошкільного віку з типовим та порушеним мовленням.

2. Проаналізувати методи діагностики та експериментально дослідити негативні переживання та якості емоційної сфери у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

3. Визначити та експериментально перевірити вплив навчально-корекційної роботи з формування позитивних якостей емоційної сфери у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Об'єкт дослідження – негативні емоції дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження – формування позитивних емоційних якостей у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, узагальнення при вивченні науково-педагогічної літератури, класифікація і систематизація теоретичних даних для визначення теоретичних засад і основних підходів щодо визначення самосприйняття, її діагностики та корекції;

– *емпіричні*: для вивчення негативних емоційних переживань – методика Дж. Бука "Будинок, дерево, людина", для дослідження негативних емоційних якостей – тест М. Панфілової – "Кактус"; для вивчення почуттів страху – методика О. Захарова у модифікації М. Панфілової – "Страхи в будиночках"; для дослідження почуттів тривожності – опитувальник Г. Лаврентьєвої і

Т. Титаренко для вихователів; констатувальний та формувальний експеримент;

– *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз одержаних під час експерименту емпіричних даних.

Теоретичне значення. Розкрито закономірності та особливості розвитку емоційної сфери у дітей дошкільного віку з типовим психофізичним розвитком та з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Практичне значення результатів дослідження полягає в апробації психологічного інструментарію діагностики та корекція негативних емоцій у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення. Наукові результати дослідження були здійснені на базі Спеціалізованої школи-дитячого садка I ступеня "Відродження" Київської міської ради та ДНЗ "Казка" м. Київ.

Апробація матеріалів дослідження була висвітлена у наукових публікаціях: "Особливості розвитку емоційної сфери у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення", "Формування позитивних емоцій у дітей з порушеннями мовлення".

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (66 найменувань), додатків (6 сторінок). У роботі вміщено 9 таблиці, 8 графіків. Загальний обсяг наукової роботи – 99 сторінки, з них 79 сторінок – основного тексту.

ВИСНОВОК

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Аналіз та узагальнення спеціальної літератури доводить, провідним видом діяльності, під впливом якого триває психічний та особистісний розвиток дитини, є гра, зокрема сюжетно – рольова; розвиваються психічних функцій, а саме, відбувається формування творчої уяви, наочно-образного мислення, становлення пам'яті; особистісний розвиток: становлення "Я – образу" дитини, статева ідентифікація, емоційна оцінка складової "Я-концепції", а саме-завищеної самооцінки; елементів поведінкою складової "Я-концепції" – саморегуляції поведінки; формування емоційної споживчої сфери, зокрема супідрядності мотивів; становлення самосвідомості; спілкування з дорослими – позаситуативно-пізнавально особистісної форми, яке задовольняє потребу дитини у взаєморозумінні та співпереживанні; усвідомлення значущості навчальної діяльності.

Встановлено, що порушення мовленнєвого розвитку в дітей дошкільного віку здійснює значний вплив на їх особистісний розвиток, та, зокрема, на становлення емоційно-вольової сфери.

2. Визначено методики, що направлені на вивчення негативних емоційних переживань – методика Дж. Бука "Будинок, дерево, людина", для дослідження негативних емоційних якостей – тест М. Панфілової –"Кактус"; для вивчення почуттів страху – методика О. Захарова у модифікації М. Панфілової – "Страхи в будиночках"; для дослідження почуттів тривожності – опитувальник Г. Лаврентьевої і Т. Титаренко для вихователів.

За результатами досліджень проєктивної методики Дж. Бука "Будинок, дерево, людина" вивалено, низький рівень негативних емоційних переживань

виявлено у 77,3% дошкільників контрольної групи, і лише 5,5% у дітей з загальним недорозвиненням мовлення; середній рівень мали 22,7% дошкільників з типовим психофізичним розвитком, та 16,6% дошкільників з порушеннями мовлення; високий рівень належав тільки 77,9% дошкільникам з загальним недорозвиненням мовлення.

За методикою "Кактус" низький рівень негативних емоційних не було виявлено в жодній групі дошкільників; середній рівень мали 72,2% дошкільників з типовим психофізичним розвитком, та 55,5 % дошкільників з порушеннями мовлення; високий рівень належав 44,5% дітей з загальним недорозвиненням мовлення і 27,8% дітей без мовленнєвих порушень.

За методикою методика О. Захарова у модифікації М. Панфілової – "Страхи в будиночках" низький рівень почуттів страху найбільше притаманний дітям з типовим психофізичним розвитком (27,3%), у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення його виявлено не було; середній рівень мали 68,2% дошкільників з типовим психофізичним розвитком, у дошкільників з порушеннями мовлення його ми не спостерігали; високий рівень належав усім дошкільникам з загальним недорозвиненням мовлення (100%) і лише 4,5% дітей без мовленнєвих порушень.

Опитування вихователів на рахунок тривожності за методикою Г. Лаврентьєвої і Т. Титаренко показало, що низький рівень переживань тривожності був притаманний 95,4% дітям з типовим психофізичним розвитком, у дошкільників з порушеннями мовлення його виявлено не було; середній рівень належав лише 4,6% дітей контрольної групи. Найбільше його було у 55,0% дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення; високий рівень належав лише 45% дошкільникам з порушеннями мовлення.

Доведено, що почуття незахищеності і тривожність властиві дітям обох груп, але великий відсоток дошкільників експериментальної групи відзначається ще й почуттям неповноцінності, ворожості, у них виникали труднощі в спілкуванні, часто відчували стан фрустрації до агресії, їм

притаманна схильність до депресії; встановлено, що у цієї групи дітей частіше зустрічаються такі негативні емоційні прояви як агресія, імпульсивність, почуття самотності і відсутність прагнення до домашньої захисту. Тоді як у дітей контрольної групи таких негативних емоцій не виявлено.

3. Для формування позитивних емоцій було розроблено навчально-корекційну методику, яка включала ігри, що направлені на зменшення тривожності, почуттів страху, фрустрації до агресивних дій та інших негативних емоцій.

Встановлено, що після формувального експерименту рівень негативних емоційних переживань у дітей з загальним недорозвиненням мовлення значно знизився: у середньому 18,0% дітей мали низький рівень негативних емоцій (було до експерименту в середньому 8,3%), збільшився відсоток дітей з середнім рівнем 42,6% (було до експерименту в середньому 36,1%), і значно зменшився високий рівень негативних переживань, що складало в середньому 12,9% (було до експерименту в середньому 66,8%).

Підтверджено, що емоційна сфера дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення відрізняється незрілістю, органічним інфантилізмом, невміння контролювати емоційні процеси, але спеціально організована навчально-корекційна робота сприяє оптимізації досліджуваних процесів.

4. Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми. Перспективою для подальшого вивчення є емоційна сфера у дітей з фонетичним недорозвиненням мовлення фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования. Москва : Издательство Московского университета, 1984. 104 с.
2. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики. Москва : Академия, 2000. 192 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості. *Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод, посібник*. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
4. Белова О. Б. Подолання підвищеного рівня агресії у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: моногр. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори 2006, 2018. 280 с.
5. Белова.О.Б. Діагностика та корекція агресії у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення: Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2017. 234 с.
6. Белова.О.Б. Подолання підвищеного рівня агресії у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Медобори 2006, 2018. 98 с.
7. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1968. 464 с.
8. Бондар В. І., Синьов В. М. Дефектологічний словник. Київ : МП Леся, 2011. 528с.
9. Бурлачук Л. Ф. Основы психотерапии. Київ: Ника-Центр, 1999. 320 с.
10. Варій М. Й. Загальна психологія: навч. посіб. 2-ге вид. Київ, 2007. 968 с.
11. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Москва : Моск. ун-та, 1984. 200 с.
12. Вачков И. В. Сказкотерапия: развитие самосознания через психологическую сказку. Москва : Ось-89, 2001. 144 с.
13. Вилюнаса В. К., Гиппенрейтер Ю. Б.. Психология эмоций. Тексты. Москва: Моск. ун-та, 1984. 288 с.

14. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрения ребенка. Москва : Просвещение, 1992. С. 60–170.
15. Гаврилова Н. С. Суб'єктивний погляд на природу емоцій та їх роль у особистісному розвитку людини. Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори – 2006, 2011. Вип. XVI. С. 197–205.
16. Горелов И. Н. Избранные труды по психолингвистике. Москва : Лабиринт, 2003.
17. Гумовська Л. М. Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників. Харків: Основа, 2001. 218 с.
18. Дилео Д. Детский рисунок: диагностика и интерпретация. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2001. 272 с.
19. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. Посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 360с.
20. Запорожец А. В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки к школе старших дошкольников. *Дошкольное воспитание*. 1972. № 4. С. 2–3.
21. Ілляшенко Т. Д. Про готовність дітей до шкільного навчання. *Початкова школа*. 2002. № 3. С. 69–71.
22. Изард К. Е Психология эмоций. СПб.: Питер, 2000, 464 с.
23. Ільїн Е. П. Эмоции и чувства. СПб: Питер, 2001, 752 с.
24. Калягин В. А. Психология лиц с нарушениями речи. СПб : КАРО, 2007. 544 с.
25. Кириленко Т. С Психологія: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
26. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. Київ : Знання, 2010. 293 с.
27. Костюк Г. С. Вікова психологія. К. : Радянська школа, 1976. 270 с.
28. Лафренье П. Эмоциональное развитие детей и подростков. СПб : пройм-ЕВРОЗНАК, 2004. 256 с.

29. Левитов Н. Д. Фрустрация как один из видов психических состояний. *Вопросы психологи.* 1967. № 6. С. 118–129.
30. Ленів З. Діагностика усного мовлення старших дошкільників засобами арт-терапії. Посібник. Київ : Спадщина, 2011. 64 с.
31. Леонтьев А. Н. О диагностических методах психологического исследования школьников. *Советская педагогика.* 1968 .№7. С. 65–77.
32. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции. Славянск : Моторин Б. И., 2012. 386 с.
33. Літковська О. В. 100 притч для тих, хто вчить, і тих, хто вчиться. Київ: Шк. світ, 2012. 224 с.
34. Люблінська Г.О. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ, 1974. 210с.
35. М'ясоїд П. А. Загальна психологія. Київ : Вища шк., 2004. 477 с.
36. Максименко С.Д. Загальна психологія. Вінниця, 2014, 704 с.
37. Максимова Н. Ю. Основи дитячої патопсихології. Київ : Перун, 1996. 464 с.
38. Матюхина М. В. Психология младшего школьника. Москва : Просвещение, 1976. 207 с.
39. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Академия, 2000. 456 с.
40. Немов Р. С. Психология. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики.: учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений : в 3 кн. Москва : ВЛАДОС, 2001. 640 с.
41. Оклендер В. Окна в мир ребенка : руководство по детской психотерапии. Москва : Класс, 1997. 336 с.
42. Омельченко Я. М. Корекція тривожних станів молодших школярів засобами кататимно-імагінативної психотерапії : автореф. дис. ... канд. психол. наук Київ, 2006. 20 с.
43. Осипова А. А. Общая психокоррекция. Москва : Сфера, 2000. 512 с.
44. Павелків Р. В. Вікова психологія. Київ : Кондор, 2011. 470 с.

45. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. *Педагогика*. Москва : Пресс, 1999. С. 436.
46. Перре М., Бауманн У. Клиническая психология. СПб : Питер, 2002. 1312 с.
47. Поская А.Ю. Мирончик Т.Л. Подарки феи: развивающая сказкотерапия для дошкольников. СПб : Речь, 2006. 96 с.
48. Портман Р. Ігри, що запобігають агресії: інтерактивні ігри. Львів : Свічадо, 2010. 112с.
49. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. – Самара : БАХРА-М, 2001. 672 с.
50. Римская Р., Римский С. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других. Москва. : АСТ-ПРЕСС, 1999. 376 с.
51. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. Москва : ВЛАДОС, 1999. 480 с.
52. Романов А. А. Игротерапия: как преодолеть агрессивность у детей : диагностические и коррекционные методики. Москва : Школьная Пресса, 2003. 48 с.
53. Романова Е. С. Графические методы в психологии. Москва. : Дидакт, 1991. 256 с.
54. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В. 2 т. Москва : Педагогика, 1989. Т.1 488 с.
55. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. Посібник. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
56. Семаго Н. Я. Проблемные дети: основы диагностической и коррекционной работы психолога. Москва : АРКТИ, 2000. 208 с.
57. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. Москва. : Академия, 2002. 232 с.
58. Сергеевкова О. П. , Столярчук О. А. , Коханова О. П. , Пасека О. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
59. Тарасун В. В. Логодидактика: навч. посібник. Київ, 2004. 348 с.

60. Тренинг по сказкотерапии. СПб. : Речь. 2006. 176 с.
61. Трофімов Ю. Л., Рибалка В. В., Гончарук П. А. Психологія: підручник 5-те вид., стереотип. – Київ, 2005. 560с.
62. Трошин О. В., Жулина Е. В. Логопсихология: учеб. Пособие. Москва, 2005. 256 с.
63. Фурманов И. А. Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция. Минск : Ильин В. П., 1996. 199 с.
64. Хомская Е. Д. Нейропсихология. СПб. : Питер, 2005. 496 с.
65. Худик В. А. Психологическая диагностика детского развития: методы исследования. иїв. : Освіта, 1992. 220 с.
66. Шеремет М. К.. Логопедія. Київ : Слово, 2010. 672 с.